

Prof. dr. Slavo Kukić
Dopisni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine /
Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina
Corresponding Member

RIJEČ NA PROMOCIJI KNJIGE
„Država Bosna i Hercegovina i demokratija“
prof. dr. Mirka Pejanovića

AN ADDRESS DELIVERED AT THE PROMOTION OF A BOOK
Država Bosna i Hercegovina i demokratija
(The State of Bosnia and Herzegovina and Democracy)
by Prof. Dr. Mirko Pejanović

Rukopis „Država Bosna i Hercegovina i demokratija“ prof. dr. Mirka Pejanovića me je motivirao da napišem jednu od mojih najdužih recenzija u životu – a do sada ih se nakupilo pedesetak. No, takvu recenziju je Pejanovićeve knjiga i zaslužila.

Promocija Pejanovićeve knjige, potom, dovela me je pred još jednu dilemu – treba li se i tom prigodom koncentrirati isključivo na njezin sadržaj? Naravno da ova studija – i to zbog velikog broja razloga – i takav pristup zaslužuje, jer kroz četiri poglavlja – a pored njih dio knjige „Država BiH i demokratija“ su i poprilično opširan uvod i zaključak – Pejanović svojim čitateljima nudi iscrpne informacije kako o društveno-historijskim osnovama državnosti BiH tako i o Evropskoj uniji i budućnosti BiH, te proturječjima i izazovima u razvoju parlamentarne demokracije ove zemlje ali i o demokraciji u lokalnim zajednicama.

Ali koncentracija na sam sadržaj bi, zbog ograničenosti vremena, bila uzrok nemogućnosti da se povodom promocije Pejanovićeve najnovijeg uratka dio pažnje usmjeri i na ono što se nad BiH nadvija kao realna opasnost. Otuda mi se učinilo uputnim da ipak zaobiđem neposredan govor o sadržaju. Onaj, naime, tko se u vezi s vlastitim mi intelektualnim stavom o sadržaju djela „Država BiH i demokratija“ želi informirati, ima ga mogućnost detaljno iščitati i u samoj knjizi jer je inkorporiran u njezin sadržaj u cjelini.

Sama promocija, drugim riječima, prilika je da se Pejanovićeva knjiga iskoristi kao povod upozorenjima na izazove i opasnosti koji stoje pred BiH i kao državom i društvom.

Čita li se najnovija Pejanovića knjiga nešto analitičnije, iz nje – kao, uostalom, i inače iz njegova spisateljskog opusa – proizlazi i sud o autorovom optimističnom pristupu analizi. U pitanju je, zapravo, pristup koji omogućuje svojevrsnu rendgensku sliku onoga što je BiH prolazila ali i onoga što joj se nudi kao mogućnost u zajednici evropskih društava.

Na stolu tih ponuda, nažalost, sve i ne mora biti onakvo kakvo bi želio prosječan čovjek ove zemlje. Danas, primjerice, gotovo snagu laži imaju teze kako je sve ono što nam se događa posljedica samo ovakve ili onakve trenutačne političke filozofije, ovog ili onog političara, ovakvih ili onakvih pojedinačnih ambicija, kriminogenih pozadina i slično.

Svega toga, dakako, ima – i ništa od navedenog ne bi uputno bilo ignorirati. Ali pogrešno bi bilo meritum problema svesti samo na to – jer sve to ima i svoje ishodište. A ono je, svidjelo se to nekome ili ne, u karakteru Daytonskog mirovnog sporazuma, njegova Aneksa 4, dakle Ustava BiH, posebice.

Nerijetko se, dakako, dadu čuti sudovi kako je Daytonski sporazum zaustavio rat – i u toj se činjenici vidi razlog da ga se izdiže gotovo pa na ravan svetosti. Istina je, Daytonskim sporazumom je zaustavljeno suludo civilizacijsko iskakanje – ubijanje, progoni, materijalna razaranja i devastiranja – i krajnje neozbiljno bi tu činjenicu bilo ignorirati. Ali krajnje je vrijeme da se postavi i drugo pitanje – kako, na koji je to način Daytonski sporazum zaustavio rat? I što je Bosni i Hercegovini taj isti međunarodni sporazum u amanet ostavio?

Pristupi li se ovom dijelu bosanskohercegovačke povijesti na takav način, s tom vrstom pitanja, štošta od svetosti Daytonskoga sporazuma preko noći nestaje. Njegovim kreatorima se, prije svega, ne smije prešućivati jedna od nepobitnih istina – pa, ma koliko se takav pristup tretirao neuputnim za njihov odnos i prema sadašnjosti i prema budućnosti ove zemlje. Istina je, naime, da su svjetski centri moći s Daytonskim sporazumom za partnere izgradnje drugačije BiH, koja se može integrirati u veliku obitelj evropskih društava, birali one, i političke filozofije i njihove operativce, za koje se od starta moralo znati da pretpostavke za to ne mogu i ne žele ostvariti.

Za partnere drugačije BiH, naime, u Daytonu su priznati, i političke filozofije i njihovi nositelji koji su odgovorni za rat i ratne strahote – i kojima demokratska, evropska BiH nikada nije bila na srcu. Slikovito, to vrlo uvjerljivo asocira na hipotetski scenarij nakon okončanja Drugog svjetskog rata – na scenarij, drugim riječima, da su saveznici, tragajući za načinima izgradnje drugačijeg njemačkog društva, za svoje partnere priznali Hitlerove nacionalsocijaliste, one koji su odgovorni za tadašnju planetarnu kalvariju.

Budući je u Daytonu učinjeno baš to, priznavanje odgovornih za ukupnu bosanskohercegovačku ratnu kataklizmu početkom devedesetih partnerima u izgradnji poslijeratnog bh. društva i države, time im je samo dano oružje u ruke da borbu za svoje ratne ciljeve nastave i u uvjetima mira.

Snaga darovanog im oružje je, potom, multiplicirana i rješenjima iz Aneksa 4 – Daytonskoga ustava. Danas je dosta često moguće naići na teze kako i postojeća ustavna rješenja nude dovoljno prostora za društvene reforme – ali eto, problem je u političarima i njihovim političkim ciljevima zbog kojih spremnost za te reforme ne postoji. Ali dvadeset godina iskustva ne tjera vodu na njihov mlin. Naprotiv, ta vrsta sudova pati ili od loše analitičnosti ili od prevelike naive, jer takvih političara i nastranih političkih ciljeva ne nedostaje nigdje u svijetu – u svim državama i sistemima. Ali imaju li se ustavna rješenja koja omogućuju izgradnju **vertikale** države i njezine vlasti, onda su reducirane mogućnosti i takvih političara i njihovih političkih filozofija radikalno. Ne postoje li, pak, takva ustavna rješenja, elemente bh. političkog kolopleta u značajnoj mjeri izbjeći neće ni Francuzi, ni Talijani, ni Austrijanci – da se o Španjolcima, Ircima, Belgijancima i sličnima i ne zbori.

Istina je, ovakvom pristupu mnogi neće aplaudirati. Dapače, suprotstaviti će mu tezu da se njime pokušava komparirati slučajeve koje je komparirati neuputno – jer da je, eto, BiH specifična po tome što u njoj nije adekvatno riješeno nacionalno pitanje.

Takvu vrstu argumentacije, najiskrenije, i nije moguće doživjeti previše ozbiljno. Potpuno suprotno, postoji niz razloga za tezu kako nacionalno pitanje nije ni bilo razlog ratne kalvarije BiH, jer postojala je BiH i prije 1992. godine – i etnije u njoj koje egzistiraju i danas. Ali one, pa ma što o tome zborili oni koji život ovoj zemlji i njezinim građanima zagorčavaju čitavu četvrt stoljeća, nisu bile uzrok društvenih potresa.

Uostalom, pogledajmo nešto detaljnije. Nije, naime, famozna nacionalna jednakopravnost u to vrijeme bila u fokusu i pri ustajanju i pri lijeganju – ni

tada vladajuće političke ideologije, a ni građana BiH bez obzira kakve su bili etničke i konfesionalne pripadnosti. Nije famozna nacionalna jednakopravnost; postojala je samo politika tada vladajuće partije i – zahvaljujući njoj – ova je zemlja funkcionirala po modelu Hamdija-Branko-Milanko, ili tome sličnom, i to kao modelu bez iznimke.

Ili, pogledajmo statistike – više od petine svih brakova iz tog vremena u BiH su etnički mješoviti. Zašto? Ne pije vode priča kako su, eto, na tu vrstu životne ekvilibristike ljudi bi prisiljavani. Ali vode ne piju ni demagoške floskule kako su se mladi i za brak odlučivali zbog viših ciljeva – društvenih i osobnih dakako – a ne ljubavi radi.

Ako je, pak, tako, otkuda rat? I zašto? Svakodnevno su, nažalost, javni prostor ali i intelektualna javnost zatrpani tezama kako je razlog ratu nacionalna nejednakopravnost i želja da se ona izbori. Po vlastitom mi uvjerenju, naime, niti je rat izbio, niti je vođen zbog naroda i njegovih interesa. Ili još konkretnije, odgovornost za sve to pripada drugima – novoj političkoj klasi, unutar koje su, i na samom vrhu njezine piramide, u pravilu bili oni koji svugdje u svijetu završavaju s druge strane brave. A kad takvom polusvijetu dopustite uspon na vrh političkih i državnih piramida, od njega možete očekivati sve osim dobra. I ta nesreća se dogodila i ovim prostorima – Bosni i Hercegovini posebice.

Ali zaboravimo na taj dio bosanskohercegovačke povijesti, jer punu istinu će o ratu biti moguće izreći tek s nešto sigurnije povijesne distance. Pogledajmo, međutim, jer to je i svježije i slikovitije, što se događa nakon 2005. godine, nakon dolaska na vrh piramide RS-a trenutačno prvog čovjeka ovog dijela BiH, jer radi se o čovjeku koji se, što god danas o tome drugi govorili, sve godine do tada isticao kao protivnik velikosrpskih političkih scenarija. A onda je, dolaskom na vlast, preko noći zarotirao.

Što se to preko noći dogodilo? Promjena u svijesti ovog političara? Definitivno, ne. U pitanju je, drugim riječima, nešto sasvim drugo. Najjednostavnije, nova pozicija otvara nove mogućnosti – s finansijskim podtekstom prije svega – a one, temporalno promatrano, za posljedicu imaju sve veći sukob sa zakonom. Način da se tom sukobu parira je politika kojoj je današnji prvi čovjek manjeg bh. entiteta bio sve skloniji. I koja danas, pričama o RS-u kao samostalnoj državi, odlukama o referendumima i sličnima eskalira izvan granica iole dopuštenog – i ruku na srce, javlja se kao ozbiljna prijetnja BiH i kao državi i kao društvu.

Ali temeljno pitanje je: otkud takva evolucija bivšeg socijaldemokrate? Što se to dogodi u njegovoj glavi? Objektivna analiza bi, po svemu sudeći, brzo dovela do zaključka da u središtu pažnje i nije „promjena u glavi“. Dapače, problem je opet u sistemu, u ustavnim rješenjima koja omogućuju tu vrstu transformacije – i tu vrstu zloupotrebe društvene pozicije.

Prema tome, na jednoj strani su teorijski optimistični koncepti o BiH i njezinoj budućnosti u Evropi, o idejama za ubrzanje integracije ove zemlje u Evropsku uniju – kao što je, među inim, i koncept kojeg u knjizi „Država BiH i demokratija“ na doista originalan teorijski način razvija Mirko Pejanović. Ali na drugoj su strani hipoteke kojih se BiH, kako bi za te procese bila osposobljena, mora oslobađati. A jedna od njih, i to ona koje se oslobađati mora početi već danas, je Ustav BiH. Ili još konkretnije, dok se ne naprave ustavne reforme koje omogućuju procese istinskih evropskih integracija BiH, teško da je realno očekivati njezine ozbiljnije korake prema društvu Evrope.

Drugo je pitanje: ima li BiH realne pretpostavke za takav zaokret? Posjeduje li, primjerice, ona danas kritičnu masu da evropske reforme u vlastitom ustavu sama napravi? Što se, recimo, vlastitog mi stava tiče, razloga za prevelik optimizam nema. A to, opet, znači da će, žele li BiH uvesti na evropske tračnice, svjetski centri moći morati intenzivnije početi preuzimati obveze koje njima samima, i to potpisom kojeg na Daytonski sporazum prije 20 godina staviše, iz istog proističu. U protivnom, nikoga ne treba čuditi da BiH i u dolazećim godinama, pa i desetljećima, nastavi egzistirati u stanju svojevrsnog geta, crne rupe u kojoj su njezini građani prepušteni na milost i nemilost ideologijama srednjeg vijeka.